

Нестерович Володимир Федорович,

доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, вулиця Донецька, 1, Сєвєродонецьк, Луганська область, 93400, емейл: mail@lduvs.edu.ua, тел.: (06452) 9-09-88.

ORCID: 0000-0003-2614-0426

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ДЖЕРЕЛ ВИБОРЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Анотація. У статті визначено поняття та види джерел виборчого права України. Вказано, що джерело виборчого права України – це форма закріплення та зовнішнього вияву правових норм, які регулюють суспільні відносини, що пов'язані з порядком підготовки та проведення виборів, а також встановлення їх результатів. Сучасні джерела виборчого права України утворюють досить складну та багатоманітну підсистему, де основним джерелом права виступає нормативно-правовий акт.

Автором зазначено, що сучасні джерела виборчого права України утворюють досить складну та багатоманітну підсистему, яка нерозривно пов'язана з джерелами конституційного права, ними опосередкована та обумовлена. Джерела виборчого права України запропоновано класифікувати за такими основними критеріями: 1. За територією дії: а) міжнародні; б) загальнонаціональні; в) регіональні; г) місцеві. 2. За суб'єктом прийняття: а) прийняті органами публічної влади; б) прийняті Українським народом; в) прийняті територіальною громадою. 3. За ієрархією: а) конституційні; б) законодавчі; в) підзаконні. 4. За юридичною силою: а) обов'язкові; б) рекомендаційні. 5. За формою: а) нормативно-правові акти; б) нормативні договори; в) судові прецеденти; г) правова доктрина. 6. За характером положень: а) матеріальні; б) процесуальні. 7. За ступенем деталізації: а) загальні; б) спеціалізовані. 8. За місцем у регулюванні: а) первинні; б) вторинні. 9. За роллю у регулюванні: а) основні; б) додаткові. 10. За часом дії: а) постійні; б) тимчасові.

Зроблено висновок, що Конституція України визначає фундаментальні засади виборчого права та проведення виборів, реалізація і здійснення яких визначаються виключно законами України. Деталізація конституційних та законодавчих положень знаходить своє продовження у підзаконних нормативно-правових актах, які приймаються органами публічної влади України на основі та на виконання Конституції і законів України з питань, що віднесені до їх компетенції. Особливе місце серед джерел

виборчого права України належить практиці Європейського суду з прав людини, яка заснована на доктрині прецедентного права.

Ключові слова: поняття, види, джерела виборчого права України, виборче право України, вибори.

Nesterovych Volodymyr Fedorovych,

Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Department of State-Legal Disciplines, Lugansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko, Donetsk, 1, Severodonetsk, Luhansk Oblast, 93400, email: mail@lduvs.edu.ua, tel.: (06452) 9-09-88.

ORCID: 0000-0003-2614-0426

CONCEPTS AND TYPES OF SOURCES OF ELECTORAL LAW OF UKRAINE

Abstract. The article defines the concepts and types of sources of electoral law in Ukraine. It is stated that the source of the electoral law of Ukraine is a form of consolidation and external manifestation of legal norms that regulate public relations related to the procedure of preparation and holding of elections, as well as the establishment of their results. Modern sources of the electoral law of Ukraine form a rather complex and multifaceted subsystem, where the normative legal act is the main source of law.

The author points out that the modern sources of the electoral law of Ukraine form a rather complex and multifaceted subsystem that is inextricably linked to, mediated and conditioned by the sources of constitutional law. Sources of electoral law of Ukraine should be classified according to the following main criteria: 1. By territory: a) international; b) nationwide; c) regional; d) local. 2. By subject of adoption: a) adopted by public authorities; b) adopted by the Ukrainian people; c) adopted by the territorial community. 3. By hierarchy: a) constitutional; b) legislative; c) by-laws. 4. By force of law: a) binding; b) advisory. 5. By the form of: a) regulatory acts; b) regulatory agreements; c) judicial precedents; d) legal doctrine. 6. By the nature of the provisions: a) material; b) procedural. 7. By the degree of detail: a) general; b) specialized. 8. By place in regulation: a) primary; b) secondary. 9. By role in regulation: a) basic; b) additional. 10. By the time of action: a) permanent; b) temporary.

It is concluded that the Constitution of Ukraine defines the fundamental principles of electoral law and elections, the implementation and implementation of which are determined solely by the laws of Ukraine. The detailing of the constitutional and legislative provisions is being continued in the by-laws adopted by the public authorities of Ukraine on the basis and on the implementation of the Constitution and laws of Ukraine on matters

within their competence. A special place among the sources of the suffrage of Ukraine belongs to the practice of the European Court of Human Rights, which is based on the doctrine of case law.

Keywords: concepts, types, sources of electoral law of Ukraine, electoral law of Ukraine, elections.

Постановка проблеми. З самого початку утвердження виборчого права досить наочно постало питання щодо певного правового оформлення його правових норм шляхом їх упорядкованого закріплення та об'єктивізації. У науці та практиці виборчого права форму закріплення та зовнішнього вияву правових норм, які регулюють суспільні відносини, що пов'язані з порядком підготовки та проведення виборів, а також встановлення їх результатів, прийнято позначати поняттям «джерело виборчого права». Саме з появою та розвитком джерел виборчого права, вибори перетворюються на складну процесуальну діяльність, а виборче право набуває усіх ознак гарантованості та захищеності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначення поняття та видів джерел виборчого права України знайшло своє відображення у наукових працях таких вітчизняних вчених як Я. Берназюк [1], М. Козюбра [2], Ю. Ключковський [3], О. Марцеляк [4], В. Погорілко [5], М. Савчин [6], М. Ставнійчук [5], В. Федоренко [7, 8], В. Цоклан [8] тощо. Попри наявні публікації у вітчизняній юридичній науці, які присвячені джерелам виборчого права України, питання визначення поняття та видів джерел виборчого права

України досі так і не отримало свого усестороннього та комплексного дослідження.

Формування цілей. Метою цієї статті є визначення поняття та видів джерел виборчого права України.

Виклад основного матеріалу. У виборчому праві України як і загалом у конституційному праві вирізняється дві загальних форми джерел права – це природне та позитивне право. Джерелом природного виборчого права є сукупність виборчих прав людини, які є невідчужуваними, непорушними та ґрунтуються на свободі і рівності індивідів. Виборчі права не можуть обмежуватися та заперечуватися державою, але повинні бути нею гарантовані та належним чином забезпечені [9]. Джерелом позитивного виборчого права є сукупність правових норм, які прийняті або санкціоновані державою в установленому порядку з метою забезпечення організації підготовки та проведення виборів, а також встановлення їх результатів. Джерела природного та позитивного виборчого права тісно взаємодіють та доповнюють один одного. Зокрема, природне право є первинним щодо позитивного права, яке встановлюється та охороняється державою, однак для гарантування ефективної реалізації природних прав і свобод,

вони потребують свого закріплення в актах позитивного права.

Одним з перших актів позитивного виборчого права став Акт Парламенту Англії «Біль про права» 1689 року, який обмежив владу монарха шляхом розширення повноважень парламенту, та чітко визначив, що «вибори членів Парламенту повинні бути вільні» [10]. Правову традицію щодо чіткого визначення засад виборчого права продовжила Конституція США 1787 року, у якій вперше було визначено перелік виборних органів (палати Конгресу США, Президент та Віце-президент США), встановлено строки їх повноважень та порядок обрання, а також закріплено засади реалізації активного та пасивного виборчого права [11]. Прийняття Конституції США та визначення у ній порядку організації і проведення виборів мало неабиякий вплив на подальший розвиток джерел виборчого права в інших країнах. Починаючи з ХХ століття закріплення засад проведення виборів у конституції та більш детальне їх визначення окремим законодавчим актом, набуває загальновізаного правила в усіх демократичних країнах світу, у тому числі й в Україні.

До числа перших джерел позитивного виборчого права України слід віднести Пакти і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького 1710 року, у яких було визначено порядок проведення виборів до органів влади Гетьманської держави. Згодом конституційні пакти у вітчизняній науці отримали назву «Конституція Пи-

липа Орлика» [12]. Незважаючи на те, що цей документ так і не набув чинності, Конституція Пилипа Орлика стала важливою пам'яткою української правової думки. Активного розвитку вітчизняні джерела виборчого права отримали за часів Української Народної Республіки. З самого початку утвердження УНР питання проведення виборів було визначено Законом «Про вибори до Установчих зборів Української Народної Республіки» [13], який був прийнятий 11-16 листопада 1917 року. Трохи пізніше засади проведення виборів було визначено у Конституції УНР (Статуті про державний устрій, права і вільності УНР), яка була прийнята Центральною Радою 29 квітня 1918 року [14]. За радянських часів джерелами виборчого права були Конституції СРСР та УРСР, закони та підзаконні акти, що стосувалися порядку підготовки та проведення виборів.

Сучасні джерела виборчого права України утворюють досить складну та багатоманітну підсистему, яка нерозривно пов'язана з джерелами конституційного права, ними опосередкована та обумовлена. Джерела виборчого права України слід класифікувати за такими основними критеріями: 1. За територією дії: а) міжнародні; б) загальнонаціональні; в) регіональні; г) місцеві. 2. За суб'єктом прийняття: а) прийняті органами публічної влади; б) прийняті Українським народом; в) прийняті територіальною громадою. 3. За ієрархією: а) конституційні; б) законодавчі; в) підзаконні.

4. За юридичною силою: а) обов'язкові; б) рекомендаційні. 5. За формою: а) нормативно-правові акти; б) нормативні договори; в) судові прецеденти; г) правова доктрина. 6. За характером положень: а) матеріальні; б) процесуальні. 7. За ступенем деталізації: а) загальні; б) спеціалізовані. 8. За місцем у регулюванні: а) первинні; б) вторинні. 9. За роллю у регулюванні: а) основні; б) додаткові. 10. За часом дії: а) постійні; б) тимчасові.

За усієї розмаїтості джерел виборчого права України, основним його джерелом виступає нормативно-правовий акт, під яким слід розуміти прийнятий в установленому порядку офіційний письмовий документ, який містить норми права та спрямований на урегулювання певної групи суспільних відносин. Нормативно-правовий акт має неперсоніфікований характер та багаторазову дію свого застосування. Утвердження нормативно-правового акта у якості основного джерела виборчого права України обумовлено тим, що він є однією з найбільш зручних форм типізації та регулювання суспільних відносин, які пов'язані з підготовкою та проведенням виборів. Видами нормативно-правових актів, які відносяться до джерел виборчого права України, є Конституція України, кодекси, закони та підзаконні акти нормативного характеру – Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, Постанови Центральної виборчої комісії тощо.

Важливе місце у врегулюванні виборчих правовідносин належить

індивідуально-правовим актам, під якими слід розуміти офіційні письмові документи, які прийнято на підставі вже існуючих норм права та адресовані чітко визначеним суб'єктам. Саме індивідуально-правовими актами призначаються чергові, позачергові та повторні вибори, формується склад виборчих комісій, реєструються кандидати на виборні посади та їх довірені особи тощо. Разом з тим, незважаючи на помітну роль індивідуально-правових актів у врегулюванні виборчих правовідносин, вони не відносяться до джерел виборчого права України. Це обумовлено тим, що індивідуально-правові акти не встановлюють загальних правил поведінки, а лише конкретизують загальні приписи норм права стосовно конкретних суб'єктів та ситуацій, які мають місце під час підготовки та проведення виборів.

Таким чином, **джерело виборчого права України** – це форма закріплення та зовнішнього вияву правових норм, які регулюють суспільні відносини, що пов'язані з порядком підготовки та проведення виборів, а також встановлення їх результатів. Сучасні джерела виборчого права України утворюють досить складну та багатоманітну підсистему, де основним джерелом права виступає нормативно-правовий акт.

Основними видами джерел виборчого права України є:

1. Конституція України – Основний закон держави, який має найвищу юридичну силу, змінюється за особливим ускладненим порядком та має верховенство у сис-

темі національного законодавства. Конституція України поза сумнівом відіграє ключову роль та посідає визначальне місце у системі джерел виборчого права України. Відповідно до ст. 8 Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії, що у свою чергу гарантує громадянам право звертатися до правоохоронних, контрольно-наглядових та судових органів за захистом своїх виборчих прав безпосередньо на підставі норм Конституції України.

На фундаментальну роль конституції у системі джерел виборчого права прямо вказано у деяких міжнародних документах. Зокрема, у Кодексі належної практики у виборчих справах, схвалений Венеціанською комісією у 2002 році, зазначається, що закріплення у конституції основних елементів виборчого права, таких як виборча система, порядок формування складу виборчих комісій та визначення меж виборчих округів, є запорукою стабільності виборчого законодавства та умовою реалізації принципів виборчого права [15].

Конвенція про стандарти демократичних виборів, виборчих прав і свобод у державах-учасниках СНД 2002 року у ч. 1 ст. 8 зазначає, що верховенство конституції є основою для проведення вільних виборів і забезпечення громадянам та іншим учасникам виборчого процесу можливості без будь-якого впливу, насильства, загрози застосування насильства або іншої про-

типравної дії зробити свій вибір щодо своєї участі чи неучасті у виборах у формах, які допускаються законом, і законними методами, не побоюючись покарання або впливу, якими не були б підсумки голосування і результати виборів, а також правових та інших гарантій неухильного дотримання принципу вільних виборів протягом усього виборчого процесу [16].

У контексті загальносвітового демократичного розвитку слід звернути увагу на те, що чітко простежується досить стійка тенденція щодо розширення конституційного регулювання виборів у більшості демократичних держав світу. Це означає, що чим пізніше була прийнята конституція у певній країні світу або внесені до неї відповідні зміни, тим детальніше конституція регулює суспільні відносини у сфері виборчого права. Якщо перші конституції містили лише декілька статей щодо виборів, то у більш пізніх конституціях рівень їх регламентування суттєво розширився. Крім того, у деяких конституціях, наприклад як у Конституції Республіки Білорусь, з'явилися окремі розділи, які присвячені виборам. Виключенням з цієї тенденції не є й Конституція України, яка досить детально визначає фундаментальні засади виборчого права та виступає ключовим елементом у механізмі його гарантування і захисту.

Питання виборів у Конституції України регулюється Розділом III Основного Закону «Вибори. Референдум», а також статтями з розділів, які визначають загальні

засади, права і свободи людини та громадянина, повноваження представницьких органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. Виокремлення спеціального розділу щодо виборів у Конституції України говорить про надзвичайно важливе їх місце у державотворчому розвитку України. Більше того, Розділ III Конституції України, згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 11 липня 1997 року № 3-зп/1997 у справі щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України статті 98 Конституції України, відноситься до одного з трьох розділів, які встановлюють засади конституційного ладу в Україні [17]. Нагадаємо, що право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Конституція України гарантує громадянам право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 38); відносить вибори до основних форм народного волевиявлення (ст. 69); встановлює засади для реалізації активного та пасивного виборчого права (статті 70, 76, 103, 136, 141); закріплює основні принципи виборчого права (статті 71, 76, 103, 136, 141); визначає засади проведення виборів Президента України (статті 85, 103), до Верховної Ради України (статті 76, 77, 90, 106), Верховної Ради АРК (статті 85, 136) та органів місцевого

самоврядування (ст. 141); встановляє процедуру призначення на посади та звільнення з посад членів Центральної виборчої комісії (ст. 85) тощо [18].

Вище наведені конституційні положення наочно свідчать, що Конституція України займає панівне місце у системі джерел виборчого права України та є важливою гарантією реалізації громадянами свого виборчого права. У Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 року № 9 з цього приводу роз'яснюється, що оскільки Конституція України, має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії, суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції України і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію України як акт прямої дії. Судові рішення мають ґрунтуватись на Конституції України, а також на чинному законодавстві, яке не суперечить їй [19].

2. Міжнародні договори України – укладені договори у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься вони в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від їх конкретних найменувань. Під укладенням міжнародного договору України слід розуміти дії щодо підготовки тексту міжнародного договору,

його прийняття, встановлення його автентичності, підписання міжнародного договору та надання згоди на його обов'язковість для України (ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори України») [20]. Міжнародні договори можуть мати наступні типові найменування: договір, хартія, конвенція, угода, пакт, протокол тощо.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [20]. Це означає, що за юридичною силою міжнародні договори України є вищими ніж закони та підзаконні акти України, однак нижчими за юридичну силу Конституції України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Засади виборчого права отримали досить детальне міжнародно-правове закріплення в універсальних та регіональних міжнародних документах обов'язкового та рекомендаційного характеру. До міжнародно-правових актів з виборчого права, які мають

найбільше застосування, необхідно віднести: Загальну декларацію прав людини 1948 року, Міжнародний пакт про політичні та громадянські права 1966 року, Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру Наради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ) 1990 року, Декларацію про критерії вільних і справедливих виборів Міжпарламентського союзу 1994 року тощо.

3. Кодекси України – єдині систематизовані законодавчі акти України, які регулюють певну сферу суспільних відносин, об'єднуючи норми певної галузі чи підгалузі національного права. На сьогодні в Україні відсутній Виборчий кодекс, який би урегулював суспільні відносини, пов'язані з підготовкою та проведенням виборів. Законодавцями робилася низка спроб щодо його прийняття, утім жодна з них так і не отримала свого логічного завершення у вигляді Виборчого кодексу України [21], який набув чинності на момент підготовки цієї статті. Суспільні відносини, які пов'язані з підготовкою та проведенням виборів, опосередковано регулюються іншими кодексами України.

До Кодексів України, які є джерелами виборчого права, необхідно віднести:

1. Бюджетний кодекс України – законодавчий акт, який визначає порядок виділення коштів з Державного бюджету України для підготовки та проведення виборів в Україні, а також порядок оп-

лати праці членів виборчої комісії та осіб, які залучаються до роботи у виборчих комісіях [22].

2. Кодекс адміністративного судочинства України – законодавчий акт, що відносить до юрисдикції адміністративних судів публічно-правові спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом, визначає порядок звернення до адміністративних судів з питань, які пов'язані з підготовкою та проведенням виборів в Україні та повноваження адміністративних судів щодо розгляду такого роду адміністративних справ. Кодекс чітко визначає, підсудність конкретних виборчих справ, а також справ щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, що пов'язані з виборами. Кодекс визначає особливості провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, їх членів, у справах щодо уточнення списку виборців тощо [23].

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення – законодавчий акт, який визначає види адміністративних правопорушень проти виборчих прав громадян. Такого роду правопорушення закріплені в окремій главі 15-А цього Кодексу, яка називається «Адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення» [24].

4. Кримінальний кодекс України – законодавчий акт, який визначає види злочинів проти виборчих прав громадян. Такого роду злочини закріплені у Розділі V Кри-

мінального кодексу України, який має назву «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини» [25].

5. Кримінальний процесуальний кодекс України – законодавчий акт, який визначає порядок кримінального провадження на території України щодо злочинів, які скоєні проти виборчих прав громадян. Відповідно до ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України, досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених проти виборчих прав громадян, здійснюють слідчі органів Національної поліції [26].

6. Цивільний кодекс України – законодавчий акт, який визначає порядок укладання цивільно-правових угод, на підставі яких виборча комісія може залучати, відповідних спеціалістів, експертів та технічних працівників для організаційного, правового, технічного забезпечення здійснення повноважень, передбачених виборчим законодавством, а також порядок укладання цивільно-правових угод, що стосуються виборчого процесу. Так, згідно з ч. 6 ст. 36 Закону України «Про вибори народних депутатів України», за рішенням виборчої комісії, яке затверджується виборчою комісією вищого рівня, голова, заступник голови, секретар або інші члени окружної чи дільничної виборчої комісії (загальною кількістю не більше 3 осіб) протягом усього періоду повноважень виборчої комісії або частини цього періоду можуть виконувати свої повноваження у виборчій комісії відповідно до статті 47 цього Закону на платній основі

на підставі цивільно-правового договору між ними і виборчою комісією. Також Кодекс передбачає цивільно-правову відповідальність за порушення виборчого права [27].

7. Цивільний процесуальний кодекс України – законодавчий акт, який визначає порядок цивільного судочинства щодо цивільних справ, які пов'язані з підготовкою та проведенням виборів в Україні [28].

4. Закони України – нормативно-правові акти, які прийняті Верховною Радою України або на всеукраїнському референдумі, регулюють найбільш важливі суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил поведінки та мають вищу юридичну силу. Конституція України у п. 20 ч. 1 ст. 92 чітко вказує, що організація та порядок проведення виборів визначаються виключно законами України. За цього, у статтях 77, 103 Конституції України додатково деталізується, що порядок проведення виборів народних депутатів України та Президента України встановлюється відповідними законами [18].

Загалом визначення порядку організації та проведення виборів саме на рівні законодавчих актів є важливою демократичною вимогою нормативно-правового забезпечення виборів, яка вже давно набула ознак загальноєвропейського стандарту з виборчого права. Зокрема, у п. 2 Кодексу належної практики у виборчих справах 2002 року вказується, що «за винятком норм, що регулюють технічні питання й конкретні аспекти, – які можуть мати форму підзаконних актів виконавчої влади, – нор-

ми виборчого права повинні мати, принаймні, рівень закону» [15].

Порядок організації та проведення виборів в Україні визначається великою кількістю законів, у зв'язку з цим варто виокремити п'ять груп таких законів:

1. Конституційні виборчі закони – вид законодавчих актів, якими вносяться зміни до Конституції України з метою вдосконалення фундаментальних засад підготовки та проведення виборів. До конституційних законів, якими було внесено зміни до Конституції України з питань підготовки та проведення виборів, варто віднести: 1) «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV; 2) «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради АРК, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 1 лютого 2011 року № 2952-VI; 3) «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 року № 742-VII. Щодо останнього закону, то його конституційна природа є дещо сумнівною, оскільки він був прийнятий парламентом всупереч встановленому Розділом XIII Конституції України порядку внесення змін до Конституції України.

2. Основні виборчі закони – вид законодавчих актів, якими визначаються основні засади порядку організації підготовки та проведення виборів в Україні. Саме основним законам належить ключова роль у врегулюванні суспільних

відносин, які пов'язані з організацією підготовки та проведення виборів в Україні.

До основних виборчих законів варто віднести п'ять законів України:

1) «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 року № 474-XIV – визначає основні засади, організацію та порядок проведення виборів Президента України [29];

2) «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 року № 4061-VI – визначає основні засади, організацію і порядок проведення виборів народних депутатів України [30];

3) «Про місцеві вибори» від 14 липня 2015 року № 595-VIII – визначає основні засади, організацію і порядок проведення виборів депутатів Верховної Ради АРК, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів та старост [31];

4) «Про Державний реєстр виборців» від 22 лютого 2007 року № 698-V – визначає організаційно-правові засади створення та ведення єдиного Державного реєстру виборців в Україні [32];

5) «Про Центральну виборчу комісію» від 30 червня 2004 року № 1932-IV – визначає порядок утворення, правовий статус, засади організації діяльності Центральної виборчої комісії [33].

3. Спеціальні виборчі закони – вид законодавчих актів, якими доповнюються основні виборчі закони з метою визначення особливого

порядку підготовки та проведення окремих видів виборів в Україні.

До спеціальних виборчих законів України варто віднести: 1) «Про дострокові вибори Верховної Ради України і Президента України» від 24 вересня 1993 року № 3470-XII; 2) «Про особливості участі громадян України з числа депортованих з Криму у виборах депутатів місцевих Рад в Автономній Республіці Крим» від 6 квітня 1995 року № 124/95-ВР; 3) «Про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» при повторному голосуванні 26 грудня 2004 року» від 8 грудня 2004 року № 2221-IV; 4) «Про особливості забезпечення відкритості, прозорості та демократичності виборів народних депутатів України 28 жовтня 2012 року» від 5 липня 2012 року № 5175-VI; 5) «Про повторні вибори народних депутатів України в одномандатних виборчих округах №№ 94, 132, 194, 197, 223» від 5 вересня 2013 року № 457-VII; 6) «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII.

4. Суміжні виборчі закони – вид законодавчих актів, які сприяють реалізації положень основних виборчих законів, а також регулюють певні сегменти суспільних відносин, які пов'язані з підготовкою та проведенням виборів. До числа суміжних виборчих законів варто віднести: «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про громадські об'єднання», «Про громадянство України», «Про добро-

вільне об'єднання територіальних громад», «Про захист персональних даних», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», «Про звернення громадян», «Про Конституційний Суд України», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про політичні партії в Україні», «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», «Про інформаційні агентства», «Про статус народного депутата України», «Про статус депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про столицю України – місто-герой Київ» тощо.

5. Фрагментарні виборчі закони – вид законодавчих актів, якими вносяться зміни до інших законів України з метою вдосконалення порядку підготовки та проведення виборів. Головним призначенням фрагментарних законів є оновлення існуючого порядку підготовки та проведення виборів в Україні. Після прийняття цих законів, внесені зміни інтегруються до тексту основного закону та стають його невід'ємною частиною. У зв'язку з цим, фрагментарні закони інколи у науці конституційного права також називають «технічними законами». При цьому слід звернути увагу, що зміни щодо деяких питань порядку підготовки та проведення виборів можуть не обмежуватися лише одним законом,

а вноситися відразу до декількох законів, які можуть належати навіть до різних галузей національного права. Одночасне внесення змін до різних законів обумовлене передусім необхідністю забезпечення комплексного підходу щодо оновлення вітчизняного виборчого законодавства.

Наприклад, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства з питань проведення виборів» від 21 листопада 2013 року № 709-VII було внесено зміни відразу до шести законодавчих актів: 1) Кодексу України про адміністративні правопорушення; 2) Кодексу адміністративного судочинства України; 3) Закону України «Про інформаційні агентства»; 4) Закону України «Про політичні партії в Україні»; 5) Закону України «Про Центральну виборчу комісію»; 6) Закону України «Про вибори народних депутатів України».

5. Укази Президента України – правові акти, які є обов'язковими для виконання та прийняті Главою держави на основі та на виконання Конституції і законів України з питань, що віднесені до його компетенції. Джерелами виборчого права України є лише Укази Президента України нормативного характеру, тобто які стосуються невизначеного кола фізичних та юридичних осіб і мають багаторазову дію. Так, згідно з Указом Президента України «Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України» від 15 листопада 2006 року № 970/2006,

нормативний характер означає, якщо хоча б одне з положень рішення розраховано на постійну або багаторазову дію.

До основних Указів Президента України, які є джерелами виборчого права України, слід віднести: 1) «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» від 10 червня 1997 року № 503/97; 2) «Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України» від 15 листопада 2006 року № 970/2006; 3) «Про Представника Президента України у Центральній виборчій комісії» від 7 червня 2007 року № 512/2007; 4) «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» від 7 лютого 2008 року № 109/2008; 5) «Про забезпечення безпеки кандидатів на пост Президента України під час виборчого процесу» від 30 листопада 2009 року № 976/2009 тощо.

6. Постанови Кабінету Міністрів України – правові акти, які є обов'язковими для виконання та прийняті Кабінетом Міністрів України на основі та на виконання Конституції і законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України. Джерелами виборчого права України є лише Постанови Кабінету Міністрів України нормативного характеру. Зазвичай з питань виборчого права Кабінетом Міністрів України при-

ймаються нормативні постанови, які визначають порядок фінансування підготовки і проведення виборів; встановлюють порядок оплати праці працівників виборчих комісій; визначають порядок адміністрування Державного реєстру виборців тощо.

До основних Постанов Кабінету Міністрів України, які є джерелами виборчого права України, слід віднести: 1) «Деякі питання утворення органів (відділів) ведення та регіональних органів (відділів) адміністрування Державного реєстру виборців» від 18 липня 2007 року № 943; 2) «Про затвердження Порядку оплати праці членів окружних та дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України» від 5 вересня 2012 року № 848; 3) «Питання оплати праці членів територіальних і дільничних виборчих комісій з місцевих виборів, нарахування та виплати одноразової грошової винагороди» від 8 вересня 2015 року № 687; 4) «Про затвердження Порядку фінансування виборчих комісій під час підготовки і проведення місцевих виборів» від 14 вересня 2015 року № 700; 5) «Про затвердження Порядку фінансування виготовлення органами ведення Державного реєстру виборців списків виборців та іменних запрошень для підготовки і проведення голосування на місцевих виборах» від 8 вересня 2015 року № 674 тощо.

7. Постанови Центральної виборчої комісії – рішення нормативного характеру, які є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами відповідного виборчого

процесу, в тому числі відповідними виборчими комісіями, а також органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та громадянами України.

До основних Постанов Центральної виборчої комісії, які є джерелами виборчого права України, слід віднести: 1) «Про затвердження Регламенту Центральної виборчої комісії» від 26 квітня 2005 року № 72; 2) «Про затвердження Порядку виготовлення, обліку, використання та зберігання виборчих скриньок» від 28 жовтня 2008 року № 58; 3) «Про Вимоги до приміщень дільничних виборчих комісій та приміщень для голосування» від 19 січня 2012 року № 5; 4) «Про забезпечення тимчасової зміни місця голосування виборця без зміни його виборчої адреси» від 13 вересня 2012 року № 893; 5) «Про Порядок реєстрації офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій на виборах Президента України» від 4 березня 2014 року № 30 тощо.

8. Нормативно-правові акти регіональних та місцевих органів публічної влади – рішення нормативного характеру, які прийняті регіональними і місцевими органами публічної влади на основі та на виконання Конституції і законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, постанов Кабінету Міністрів України, постанов Центральної

виборчої комісії тощо, та є обов'язковими для виконання у межах території, щодо якої поширюються повноваження цих органів. До цього виду джерел виборчого права варто віднести нормативно-правові акти Верховної Ради АРК, Ради Міністрів АРК, місцевих державних адміністрацій, місцевих рад тощо. Особливо важливу роль такого роду нормативно-правові акти відіграють під час підготовки та проведення місцевих виборів в Україні.

9. Практика Європейського суду з прав людини – рішення Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини з усіх питань, що стосуються тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. У контексті джерел виборчого права України під практикою Європейського суду з прав людини слід розуміти усі рішення Суду та Комісії, що стосуються тлумачення та застосування ст. 3 Першого протоколу цієї Конвенції, якою гарантоване право на вільні вибори при обранні законодавчого органу. У п. 1. ч. 1 Закону України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР, яким ратифіковано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, визначено, що Україна визнає обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції [34].

Важливість саме практики Європейського суду з прав людини як

джерела права полягає у тому, що норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року сформульовані переважно в абстрактній та декларативній формі, справжній зміст правових положень яких визначається лише після їх тлумачення і застосування Європейським судом з прав людини. У п. 53 Рішення Європейського суду з прав людини від 7 лютого 2008 року у справі «Ковач проти України» з цього приводу вказується, що «предмет і мета Конвенції як інструменту захисту прав людини потребують такого тлумачення і застосування її положень, завдяки яким гарантовані нею права були б не теоретичними чи ілюзорними, а практичними та ефективними» [35].

Про те, що практика Європейського суду з прав людини є джерелом права України прямо вказано у чинному національному законодавстві. Так, згідно зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди України застосовують при розгляді справ практику Європейського суду з прав людини як джерело права [36]. Схожий нормативний підхід можна простежити і в галузевому законодавстві України. Відповідно до ч. 2 ст. 8 Кодексу адміністративного судочинства України, суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини [23].

Висновки. Конституція України визначає фундаментальні засади виборчого права та проведення

виборів, реалізація і здійснення яких визначаються виключно законами України. Деталізація конституційних та законодавчих положень знаходить своє продовження у підзаконних нормативно-правових актах, які приймаються органами публічної влади України на основі та на виконання Конституції і законів України з питань, що віднесені до їх компетенції. Особливе місце серед джерел виборчого права України належить практиці Європейського суду з прав людини, яка заснована на доктрині прецедентного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берназюк Я. О. Сучасні підходи до класифікації актів глави держави: конституційно-правовий аспект. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 1. С. 5-15.
2. Козюбра М. Принцип верховенства права і реформа виборчої системи. *Вибори та демократія*. 2008. №4. С. 84-87.
3. Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія. К.: Час Друку, 2011. 132 с.
4. Марцеляк О.В. Виборче право: сучасне розуміння і сутність. *Публічне право*. 2011. № 2. С. 12-18.
5. Виборче право України: Навч. посіб. / За ред. В.Ф. Погорілка, М.І. Ставнійчук. К.: Парламентське вид-во, 2003. 383 с.
6. Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму в контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.

7. Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник. К.: Видавництво Ліра-К, 2016. 616 с.
8. Цоклан В. І., Федоренко В. Л. Система сучасних джерел конституційного права України: Монографія / За ред. В. Л. Федоренка. К.: ЛіраJK. 2009. 400 с.
9. Нестерович В.Ф. Зміст та структура суб'єктивного виборчого права в Україні. *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спеціальний випуск № 3. С. 163-169.
10. Билль о правахъ от 16 февраля 1689 года. *Собрание конституционныхъ актовъ [издание В.М. Саблина]*. М., 1905. С. 137-140.
11. The Constitution of the United States of America. Analysis and interpretation / Co-Editors Johnny H. Killian, George A. Costello. Washington: U. S. Government printing office, 1996. 2444 p.
12. Конституція Пилипа Орлика: оригінал та його історія. Підг. О.Б. Вовк. *Архіви України*. 2010. Випуск 3-4. С. 145-166.
13. Закон про вибори до Установчих зборів Української Народної Республіки від 11 листопада 1917 року. *Вісник Генерального Секретаріату УНР*. 1917. № 5. С. 1-15.
14. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольності УНР): 29 квітня 1918 року. *Історія української Конституції* / упоряд. А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. К.: Право, 1997. С. 105-112.
15. Code of Good Practice in Electoral Matters: Guidelines and Explanatory Report (CDL-AD(2002)23): adopted by the Venice Commission at its 52nd session (Venice, 18-19 October 2002) [English edition]. Strasburg, 2002. 30 p.
16. Конвенция о стандартах демократических выборов, избирательных прав и свобод в государствах-участниках Содружества Независимых Государств 2002 года. *Бюллетень международных договоров*. 2006. № 2. С.18-34.
17. Рішення Конституційного Суду України від 11 липня 1997 року № 3-зп/1997 у справі щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України статті 98 Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 1997. № 2. С. 23-26.
18. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
19. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9. *Бюлетень законодавства і юридичної практики*. 2004. № 11. С. 20-28.
20. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.
21. Нестерович В.Ф. Проблеми та перспективи прийняття Виборчого кодексу України. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 24-29.
22. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50. Ст. 1778.
23. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, 37. Ст. 446.
24. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
25. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-П.

Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

26. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. Ст. 88.

27. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.

28. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

29. Про вибори Президента України: Закон України від 5 березня 1999 року № 474-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 14. Ст. 81.

30. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 року № 4061-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 10. Ст. 73.

31. Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 37-38. Ст. 366.

32. Про державний реєстр виборців: Закон України від 22 лютого 2007 року № 698-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 20. Ст. 282.

33. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року № 1932-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.

34. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року: ратифікована Законом України 17 липня 1997 року № 475/97-ВР разом з першим протоколом та протоколами № 2, 4, 7 та 11. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.

35. Рішення Європейського суду з прав людини від 7 люто-

го 2008 року у справі «Ковач проти України». *Офіційний вісник України*. 2009. № 82. Ст. 2802.

36. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

REFERENCES:

1. Bernazyuk Y. (2015). Suchasni pidkhody do klasyfikatsiyi aktiv hlavy derzhavy: konstytutsiyno-pravovyy aspect [Modern approaches to the classification of acts of the Head of State: constitutional and legal aspect]. *Visnyk Luhans'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka – Bulletin of the Lugansk State University of Internal Affairs named after EO Didorenko*, 1, 5-15 [in Ukrainian].

2. Kozyubra M. (2008). Prynysyp verkhovenstva prava i reforma vyborchoyi systemy [Principle of rule of law and reform of the electoral system]. *Vybyory ta demokratiya – Elections and Democracy*, 4, 84-87 [in Ukrainian].

3. Klyuchkovsky Y.B. (2011). *Vyborchi systemy ta ukrayins'ke vyborche zakonodavstvo: monohrafiya [Election systems and Ukrainian electoral legislation: monograph]*. Kyiv: Chas Druku [in Ukrainian].

4. Martselyak O.V. (2011) *Vyborche pravo: suchasne rozumynnya i sutnist' [Elective law: modern understanding and essence]*. *Publichne pravo – Public law*, 2, 12-18 [in Ukrainian].

5. Pohorilko V.F. & Stavniychuk M.I. (2003). *Vyborche pravo Ukrainy: Navch. posib. [The Election Law of Ukraine: Teach. manual]*. Kyiv: Parlaments'ke vyd-vo [in Ukrainian].

6. Savchyn M. (2018). *Suchasni tendentsiyi konstytutsionalizmu v konteksti hlobalizatsiyi ta pravovoho plyuralizmu: monohrafiya* [Current trends in constitutionalism in the context of globalization and legal pluralism: a monograph]. Uzhhorod: RIK-U [in Ukrainian].
7. Fedorenko V.L. (2016). *Konstytutsiyne pravo Ukrayiny: Pidruchnyk* [Constitutional Law of Ukraine: Textbook] Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].
8. Tsoklan V.I., Fedorenko V.L. (2009). *Systema suchasnykh dzherel konstytutsiynoho prava Ukrayiny: Monohrafiya* [System of Contemporary Sources of Constitutional Law of Ukraine: Monograph]. K.: Lira-K [in Ukrainian].
9. Nesterovych V.F. (2018) Zmist ta struktura sub'yektyvnoho vyborchoho prava v Ukrayini [Content and structure of subjective suffrage in Ukraine]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav – Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 3, 163-169 [in Ukrainian].
10. Bill' o pravakh ot 16 fevralya 1689 goda [Bill of Rights of February 16, 1689]. *Sobranne konstitutsionnykh aktov – Collection of constitutional acts*. M.: izdanne V.M. Sablina [in Russian].
11. Johnny H. Killian, George A. Costello. (1996). *The Constitution of the United States of America. Analysis and interpretation*. Washington: U. S. Government printing office [in English].
12. Vovk O.B. (2010). Konstytutsiya Pylypa Orlyka: oryhinal ta yoho istoriya [The Constitution of Philip Orlik: The Original and Its History]. *Arkhivy Ukrayiny – Archives of Ukraine*, 3-4, 145-166 [in Ukrainian].
13. Zakon pro vybory do Ustanovchykh zboriv Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliky vid 11 lystopada 1917 roku [The Law on Elections to the Constituent Assembly of the Ukrainian People's Republic of November 11, 1917]. *Visnyk Heneral'noho Sekretariatu UNR – Bulletin of the UNR Secretariat-General*. Kyiv [in Ukrainian].
14. Slyusarenko A.H., Tomenko M.V. (1997). *Konstytutsiya Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliky (Statut pro derzhavnyy ustriy, prava i vol'nosti UNR): 29 kvitnya 1918 roku. Istoriya ukrayins'koyi Konstytutsiyi* [Constitution of the Ukrainian People's Republic (Charter on the State System, Rights and Freedoms of the UNR): April 29, 1918. History of the Ukrainian Constitution. K.: Pravo [in Ukrainian].
15. Code of Good Practice in Electoral Matters: Guidelines and Explanatory Report (CDL-AD(2002)23): (2002) adopted by the Venice Commission at its 52nd session (Venice, 18-19 October 2002), Strasburg [in English].
16. Konventsiya o standartakh demokratycheskykh vyborov, yzbyratel'nykh prav y svobod v hosudarstvakh-uchastnykakh Sodruzhestva Nezavysymykh Hosudarstv 2002 hoda [Convention on the Standards of Democratic Elections, Electoral Rights and Freedoms in the States Parties to the Commonwealth of Independent States, 2002]. *Byulleten' mezhdunarodnykh dohovorov – Bulletin of international treaties*. Moscow [in Russian].
17. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 11 lypnya 1997 roku № 3-zp/1997 u spravi shchodo konstytutsiynosti tlumachennya Verkhovnoyu Radoyu Ukrayiny statti 98 Konstytutsiyi Ukrayiny [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine of July 11, 1997 in the case of the constitutionality of interpretation by the Verkhovna Rada of Ukraine of Article 98 of the Constitution of Ukraine]. *Visnyk Konstytutsi-*

ynoho Sudu Ukrayiny – Bulletin of the Constitutional Court of Ukrain. Kyiv [in Ukrainian].

18. Konstytutsiya Ukrayiny: pryyn-yata na p'yatiy sesiyyi Verkhovnoyi Rady Ukrayiny 28 chervnya 1996 roku [The Constitution of Ukraine: adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996]. (1996, June 28). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

19. Pro zastosuvannya Konstytutsiyi Ukrayiny pry zdiysneni pravosuddya: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 1 lystopada 1996 roku № 9 [On the implementation of the Constitution of Ukraine in the administration of justice: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of November 1, 1996 No. 9]. *Byuleten' zakonodavstva i yurydychnoyi praktyky – Bulletin of legislation and legal practice*, Kyiv [in Ukrainian].

20. Pro mizhnarodni dohovory Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 29 chervnya 2004 roku № 1906-IV [On the international treaties of Ukraine: Law of Ukraine of June 29, 2004 No. 1906-IV]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

21. Nesterovych V.F. (2017). Problemy ta perspektyvy pryynyattya Vyborchoho kodeksu Ukrayiny [Problems and prospects of adoption of the Election Code of Ukraine]. *Pravo i suspil'stvo – Law and Society*, 6, 24-29.

22. Byudzhethnyy kodeks Ukrayiny [Budget Code of Ukraine]. (2010, July 8). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

23. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny [Code of Admin-

istrative Procedure of Ukraine]. (2005, July 6). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

24. Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya [Code of Administrative Offenses] (1984, December 7). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

25. Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny [The Criminal Code of Ukraine] (2001, April 5). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

26. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny [Criminal Procedure Code of Ukraine] (2012, April 13). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

27. Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny. [Civil Code of Ukraine]. (2003, January 16). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

28. Tsyvil'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny [Civil Procedure Code of Ukraine] (2004, March 18,). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

29. Pro vybory Prezydenta Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 5 bereznya 1999 roku № 474-XIV [On the election of the President of Ukraine: Law of Ukraine dated March 5, 1999 № 474-XIV]. (1999, March 5). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

30. Pro vybory narodnykh deputativ Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 17 lys-

topada 2011 roku № 4061-VI [On the election of people's deputies of Ukraine: Law of Ukraine dated November 17, 2011 № 4061-VI]. (2011, November 17). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

31. Pro mistsevi vybory: Zakon Ukrayiny vid 14 lypnya 2015 roku № 595-VIII [On Local Elections: Law of Ukraine dated July 14, 2015 № 595-VIII] (2015, July 14). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

32. Pro derzhavnyy reyestr vybort-siv: Zakon Ukrayiny vid 22 lyutoho 2007 roku № 698-V [On the State Register of Voters: Law of Ukraine dated February 22, 2007 № 698-V]. (2007, February 22). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

33. Pro Tsentral'nu vyborchu komisiiyu: Zakon Ukrayiny vid 30 chervnya 2004 roku № 1932-IV [On the Central Election Commission: Law of Ukraine of June 30, 2004 No. 1932-IV]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bul-*

letin of Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

34. Konventsiya pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 1950 roku [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

35. Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny vid 7 lyutoho 2008 roku u spravi «Kovach proty Ukrayiny» [Judgment of the European Court of Human Rights of 7 February 2008 in case «Kovach v. Ukraine»]. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny – Official Bulletin of Ukraine*. Kyiv [in Ukrainian].

36. Pro vykonannya rishen' ta zas-tosuvannya praktyky Yevropeys'koho Sudu z prav lyudyny: Zakon Ukrayiny vid 23 lyutoho 2006 roku № 3477-IV [On the enforcement of judgments and the application of the case law of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine of 23 February 2006 No. 3477-IV]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].